

nič. Zares škoda, da se ta primerjava ne da napraviti. Referat Fischerjeve je bil sprejet z velikim zanimanjem in diskusijo. Prav škoda je tudi, da ni prišla Andrea Lauritsch, ki naj bi govorila o celovških tobakaricah. Delno sta se našega delavskega gibanja dotikala tudi Karin Schmidlechner in Eduard Staudinger iz Gradca. Prva je govorila o štajerskem delavstvu med 1875 in 1890, vendar skoraj brez upoštevanja Spodnje Štajerske, drugi pa o praznovanjih prvega maja na Štajerskem, kjer je za Spodnjo Štajersko povzemal moje raziskave. Nadvse koristno bi bilo, če bi Schmidlechnerjeva svojo raziskavo raztegnila še na našo Štajersko, saj prav družbeni in socialni aspekt v moji raziskavi delavskega gibanja na Spodnjem Štajerskem najbolj manjka. Ostali referenti so obravnavali posamezne aspekte dogajanja, časovno in krajevno omejeno. Tako je Josef Stockinger iz Linza prikazal delavski vsakdan v obratu Letten, ki je bil del Werndlove tovarne pušk iz Steyra, Hubert Auer iz Innsbrucka prehod Wattensa od kmečke občine v delavsko vas, Detlef Stender iz Konstanz delavstvo v Singenu, Andreas Resch iz Scharnsteina štrajk v tamkajšnji tovarni srpov leta 1908, Severin Hainisch z Dunaja papirne delavce v Lenzingu, Luis Specher iz St. Gallena tekstilce ob nemško-švicarskem Renu, Reinhard Mittersteiner z Dunaja pa italijanske delavce v Vorarlbergu v letih 1870 do 1914, med katerimi so bili tudi Slovenci iz Trsta in okolice, npr. Franc Milost, ki je bil tam nekaj časa predsednik delavskega društva. Gerald Sprengnagel iz Salzburga računalniško proučuje migracije in socialno mobilnost. Prikazal je nekaj zanimivih vzorcev. Nazadnje naj še omenim, da sem imel referat o stališčih JSDS do agrarnega vprašanja in podeželja sploh, medtem ko sem v diskusiji moral poseči tudi v organizacije krščanskih socialcev in liberalcev.

Tridnevni simpozij je dal ali vsaj nakazal odgovore na številna vprašanja o zgodovini delavskega gibanja na ozemlju vse Cislajtanije. Diskusija je bila številna in dolgotrajna in zbornik referatov, ki bo predvidoma izšel leta 1990, bo gotovo zanimivo branje. Simpozij je tudi pokazal, da se vsaj v ZRN in Avstriji zelo seriozno in velikopotezno lotevajo zgodovine delavskega vsakdana, pri čemer za drage računalniške raziskave denar ni poseben problem.

Franc Rozman

ZGODOVINSKI SIMPOZIJ »MINORITSKI SAMOSTAN NA PTUJU«

Simpozij je trajal 12. in 13. oktobra 1989. Ob dokaj številni udeležbi zgodovinarjev, umetnostnih zgodovinarjev in drugih se je odvijal v prenovljenem refektoriju Minoritskega samostana na Ptuj. Prisotne je najprej pozdravil provincial slovenskih minoritov p. Tarzicij Kolenko, sicer domačin. Posebej je poudaril pomen Zbornika, tiskanega dokumenta, ki je izšel ob jubileju, pomembnem ne le za ptujsko, temveč tudi za slovensko zgodovino. Pozdravu se je pridružil Janez Vrečer, podpredsednik SO Ptuj, ki je prisotnim na kratko orisal našo občino. Rafko Valentič, dekan Teološke fakultete v Ljubljani je po pozdravu dodal, da imamo Slovenci kaj pokazati svetu z Zbornikom. Pozdravil je tudi glavni urednik Zbornika Jože Mlinarič iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru. Na kratko je orisal štiriletno pot, ki jo je prehodil Zbornik, preden je zagledal luč sveta. Zahvalil se je tudi souredniku p. Marjanu Vogrinu, gvarljanu tukajšnjega samostana za vsestransko sodelovanje.

Po izročitvi avtorskih izvodov Zbornika prisotnim avtorjem je stekel delovni del simpozija, na katerem smo žal pogrešali kolege zgodovinarje in arhivske delavce iz širšega slovenskega prostora. Za delovnega predsednika smo potrdili Franceta M. Dolinarja iz Arhiva SRS, p. Marjana Vogrina in dr. Jožeta Mlinariča za člana. Prvi referent je bil Metod Benedik, profesor cerkvene zgodovine na Teološki fakulteti v Ljubljani. Podal je duhovno skico sv. Frančiška iz Assisija, njegovih naslednikov manjših bratov, današnjih minoritov. P. Gennaro Bove, profesor na Teološki fakulteti sv. Bonaventure v Rimu je na zelo sugestivni način podal zgodovinsko podobo manjših bratov na Štajerskem in Koroškem. Jakob Emeršič, višji bibliotekar v Ljudski in študijski knjižnici na Ptuj je predstavil knjižni fond minoritske knjižnice z obilico prepotrebnihih podatkov. Marija Hernja Masten, arhivistka iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj je na kratko informirala prisotne o problemih, na katere je naletela pri pisanju prispevka o arhivskem gradivu samostana. Le-to se namreč nahaja na različnih mestih, posebej je problematično še neurejeno arhivsko gradivo Minoritskega konventa v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. Peter Pavel Klasinc, arhivist iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru, soavtor gornjega prispevka je posebej poudaril, da je delovna skupina, ki je delala za Zbornik v Avstriji, naletela na veliko razumevanje in pomoč predvsem minoritov domačinov.

Diskusija se je po prvem sklopu predavanj vrtela predvsem okoli vprašanja ustanovne listine, ki bi dokončno potrdila letnico 1239 kot leto prihoda manjših bratov na Ptuj. Take listine po vsej verjetnosti ni, ker so se manjši bratje drugače naselje-

vali kot npr. benediktinci in kartuzijani, ki so od ustanovitelja dobili ustanovno listino oziroma potrditev posesti in prostora, kar so rabili za naselitev. Manjši bratje so prihajali v skupinah in se ustavljali oziroma ustavili tam, kjer so bili vsaj osnovni pogoji za njihovo delovanje — ob rekah, na robu mesta itd. Pojavilo se je tudi vprašanje, zakaj v minoritski knjižnici ni kodeksov. Konkretni podatki niso znani, obstajajo pa opisi kodeksov. Če so kodeksi iz Minoritske knjižnice ohranjeni, jih bo mogoče najti. Potrebno pa bo mnogo iskanja tako doma kot v tujini. Mnogo časa in znanja bo potrebno posvetiti tudi arhivom v Italiji, predvsem v Rimu, kjer je mnogo še neevidentiranega arhivskega gradiva, pomembnega za naše kraje.

Jože Mlinarič, avtor najdaljšega prispevka v Zborniku, je na simpoziju podal le krajši oris zgodovine samostana od ustanovitve do leta 1800. Prevladuje prikaz gospodarske zgodovine, ker so se namreč ohranili dokumenti predvsem za ta del življenja v samostanu. Poleg gospodarske zgodovine je predočil tudi jezikovno problematiko, vprašanje tujih gvardijanov, reformacije, protireformacije in številna gradbena dela. Anton Ožinger, arhivist iz Škofijskega arhiva v Mariboru je podal zgodovino samostana in cerkve sv. Petra in Pavla od začetka 18. stoletja do 1. svetovne vojne. Podal je predvsem podobo življenja v samostanu, ki je preživel reforme Jožefa II., ker je imel župnijo in ker so se minoriti ukvarjali s šolstvom. V tem času so izgubili številna posestva, vendar pa so po ugotovitvah avtorja zato posvečali več časa dušnemu pastirstvu. P. Marjan Vogrin, zgodovinar in gvardijan samostana je podal njegovo zgodovinsko podobo od 1. svetovne vojne do danes. Podal je na faktografski način dogodke v samostanu za dobrih 50 let nazaj s poudarki na letu 1941 oziroma 1945, 1960 in nato 1980. Izoblikovalo se je tudi stališče, da bi bilo potrebno napisati biografijo o Gasperju Dietlu, gvardijanu tukajšnjega samostana od leta 1682 naprej. V njegovem času sta samostan in cerkev dobila veličastno baročno podobo. Nacionalni problemi, tako znani za 19. stoletje, niso bili aktualni za srednji vek, čeprav so bili patri pri nas tujci, naši patri pa so bili v tujih deželah. Kar pa se tiče gvardijanov — tujcev, je šlo za cerkveno politiko Rima, ki ni zaupala lokalnim veljakom in je postavljala svoje.

Po pestri debati je sledil skupinski ogled razstave na Ptujem gradu: Pretiosa sacra et documenta historica. Na ogled so bili dokumenti in eksponati iz župnijskih uradov ptujkega in ormoškega območja, Pokrajinskega arhiva Maribor, Zgodovinskega arhiva Ptuj in Minoritskega samostana na Ptuj.

Drugi delovni dan je vodilo delovno predsedstvo v sestavi Janez Mikuž, ravnatelj Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Mariboru kot predsednik, Marjeta Ciglencečki iz Pokrajinskega muzeja Ptuj in p. Andrej Kropelj iz Gradca kot člana. Drugi dan je bil v prvem delu v znamenju umetnostne zgodovine. Jože Curk je orisal gradbeno zgodovino samostana in cerkve. Marjan Zadnikar nas je seznanil z umetnostnozgodovinskim pomenom in usodo samostanske cerkve. Ta 20 let star prispevek je dopolnil Janez Mikuž. Predočil je problematiko pri restavriranju prezbiterija. Sergej Vrišer je z mnogo znanja in ljubezni predstavil baročno podobo cerkve sv. Petra in Pavla. Žal noben referentov ni bil osebno navzoč in ni bilo možno z njimi debatirati. Kljub temu pa razgovor ni izostal. Delovni predsednik je ponudil iztočnice v smislu ponovne vzpostavitve prvotnega stanja Minoritskega trga, ki poleg obnovitve cerkve vsebuje tudi obnovitev Marijinega stebra. Provincial je načel vprašanje smotrnosti iskanja krivca za odstranitev ruševin cerkve in za gradnjo poštnega poslopja med posamezniki. Ali ne bi bilo bolje o tem problemu razmišljati v širšem kontekstu?

Umetnostnozgodovinski prispevki so sledili tudi po odmoru. Marjetica Simoniti, muzejska svetovalka pri Pokrajinskem muzeju v Mariboru je na osnovi inventarjev samostana predstavila liturgično opremo samostana nekoč in jo primerjala z opremo, ohranjeno do danes. Marjeta Ciglencečki, kustodinja za kulturno zgodovino v Pokrajinskem muzeju Ptuj je spregovorila o samostanski opremi v preteklosti in si prisluzila aplavz kot prva izmed najavljenih referentk, ki je v resnici nastopila. Med predstavljenimi opremo predstavljajo poseben delež stropne freske v refektoriju. Nada Jurkovič, arhivist v Zgodovinskem arhivu Ptuj je spregovorila o vlogi minoritov pri razvoju šolstva na Ptuj. Kristina Šamperl Purg, arhivist v Zgodovinskem arhivu Ptuj je predstavila mesto Ptuja in vlogo minoritov v narodnostnih vrenjih na prelomu 19. v 20. stoletje. Pogovor je tekel v smislu dopolnjevanja referatov. Nacionalna problematika, bi morala biti zajeta mnogo širše. Jezikovna vprašanja bi morali spremljati od srednjega veka naprej. Obdelani bi morali biti tudi slovenski tiski, jezikoslovci itd. Problem postavitve nove cerkve, identične z Dietlovo, je rešljiv, vendar bo le-ta vedno ostala le rekonstrukcija. Ob tej problematiki se je oglasil gvardijan iz časa neuspelih poskusov, da bi zgradili novo cerkev, in predlagal, da bi bilo, če so danes večje možnosti za uresničenje dolgoletne želje, umestno poslati apel na določena mesta, ljudi, institucije, da bi današnje stanje spremenili.

Po končani debati se je Aleš Arih iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine zahvalil minoritom za vzgledno organizirane in izpeljane cerkvene slovesnosti in zgodovinski simpozij ter predlagal, da bi se z zaključki simpozija seznanilo čim več

ljudi. Zaključke je z dolgim aplavzom potrdilo več kot 50 udeležencev iz vse Slovenije, Hrvaške, Avstrije, Nemčije in Italije. *P. Tarzicij Kolenko* se je zahvalil vsem predavateljem, vsem gostom in vsem tistim, ki so kakorkoli pripomogli k uspehu simpozija, in menil, da je zaradi simpozija oziroma zaradi jubileja minoritov tudi mesto Ptuj bilo nekaj časa v ospredju.

Skupno kosilo Pri Ribiču, ogled kleti pod strokovnim vodstvom enologa A. Skaža in vinska pokušnja so razvezali jezik tudi najmanj zgovornim. Simpozij je bil zaključen na Ptujski gori ob kozarcu *Gornine*, jubilejnega vina Minoritskega samostana in ptujskih kleti.

Poročilo naj dopolnimo še z

Zaključki zgodovinskega simpozija ob 750-letnici minoritskega samostana na Ptuj

— Največja pridobitev simpozija je 448 strani obsegajoč Zbornik z naslovom: *Minoritski samostan na Ptuj 1239—1989*, ki je izšel že pred posvetovanjem. Prispevki v Zborniku so pisani v prvi vrsti na podlagi arhivskih virov iz domačih in tujih arhivov ter ustanov. Avtorji so črpali podatke iz zelo obsežnih fondov in poudariti je treba, da je bilo delo zahtevno in predvsem v tujini otežkočeno zaradi neurejenosti nekaterih fondov. Za ta Zbornik je bil prvič uporabljen obsežen fond Štajerske province, ki ga hranijo na Dunaju.

— Pridobljene so bile številne fotokopije dokumentov predvsem iz tujih arhivov. Oblikoval se je poseben fond tovrstnega gradiva, ki se bo hranil na Ptuj in se seveda tudi v bodoče dopolnjeval.

— Zbornik ni lokalnega pomena, čeprav obravnava na videz domačo krajevno zgodovino. Razprave dopolnjujejo celovito podobo slovenskega zgodovinopisja; saj se je zgodovina ptujkega samostana vsaj pol tisočletja odvijala v srednjeevropskem prostoru.

— V bodoče je potrebno nadaljevati s pridobivanjem tuje literature in evidentiranjem gradiva v tujih arhivih (Vatikan) ter pridobivati nove kopije gradiva, da bi lahko predstavili duhovno življenje v samostanu, ki še ni moglo biti ustrezno predstavljeno do leta 1800, ker kljub marljivemu iskanju v Gradcu in na Dunaju ni bilo mogoče najti zapisnikov provincialnih kapitljev, ki edini morejo podati podrobnejši vpogled v življenje nekega samostana. Potrebno bo podrobneje obdelati gvardijana Gašperja Dietla, morda v obliki monografije. V njegovem času je samostan s cerkvijo dobil veličastno baročno podobo. Potrebno bo iskati sledi za manjkajočimi kodeksi, ker te do danes niso bile odkrite. Podati bi bilo potrebno celovitejšo podobo samostana v novem veku.

— Kljub obširnemu in temeljitemu delu, ki je bilo opravljeno za restavriranje minoritskega samostana, je potrebno z deli nadaljevati. Pri tem je mišljena ponovna gradnja cerkve, brez katere je samostan kot liturgična celota okrnjen kljub rekonstrukciji prezbiterija. Na ta način bo vzpostavljena spomeniška celota samostana, ki kot raščena arhitektura lahko prenese takšen nov dodatek.

— Na Minoritskem trgu je v sklopu sistematične preнове mesta potrebno postaviti Marijin steber — spomin na krščansko zmago nad Turki pri Monoštru leta 1664. Na ta način bodo ponovno vzpostavljena avtentična prostorska razmerja Minoritskega trga oziroma današnjega Trga svobode.

Kristina Šamperl Purg

CARL CZÖRNIG MED ITALIJO IN AVSTRIJO

Goriški Istituto di storia sociale e religiosa je 15. decembra 1989 pripravil simpozij z naslovom *Carl von Czoernig fra Italia e Austria*. Prireditelj se je spomnil stote obletnice Czörnigove smrti (v Gorici 5. oktobra 1889) obenem pa pričel z raziskavo novih poglavij goriške zgodovine — nemške sestavine krajevine preteklosti. Carl Czörnig (1804—1889) je utemeljitelj avstrijske državne statistike, avstrijski državni uradnik na Dunaju, v Trstu in v Lombardiji, pisec o mnogih problemih krajev, v katerih je kot državni uslužbenec živel, publicist in raziskovalec z zelo širokim obsegom interesov in ne nazadnje tudi zgodovinar. V tej panogi Czörnigovih zanimanj ima posebno mesto obsežna zgodovina goriške dežele in Gorice (1873—1874). Nekaj je bilo razlogov, ki so prireditelja simpozija napotili k odločitvi, da na poseben monografski način obravnava osebnost iz nemškega kulturnopolitičnega sveta, vendar pa hkrati osebnost, ki je bila najtesneje povezana s Trstom in predvsem z Gorico.

Kot nekak uvod v enodnevni sestanek je goriški inštitut za versko in družbeno zgodovino načrtoval nekaj predhodnih predavanj. V okviru teh naj bi poznavalci razpravljali o goriški historiografiji. Ta nadvse koristna pobuda se ni uresničila. Program enodnevnega sestanka je najavil poleg uvodnih in zaključnih govorov v celoti deset